

УДК 373.5.016:91

Муніч Н.В.*

ФОРМУВАННЯ ЛАНДШАФТОЗНАВЧИХ ПОНЯТЬ: ЗАГАЛЬНОЗЕМЛЕЗНАВЧІ, ФІЛОСОФСЬКІ, ПСИХОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

У статті аналізуються змістові аспекти формування ландшафтознавчих понять у контексті наук про Землю, їх філософська, психолого-географічна інтерпретація.

Ключові слова: загальна теорія Землі, геономія, тоталогія ландшафту, психологія і географія, образ ландшафту, просторова інформація і сприйняття.

Географія – як шкільний предмет світоглядного характеру – формує в учнів комплексне, системне уявлення про Землю як планету людей у просторі і часі. Теоретичні поняття, у тому числі й ландшафтознавчі, що відображають цілісність і неоднорідність Землі, є фундаментальними знаннями, на яких базуються уміння. Вони є основою географічного мислення. При визначенні змісту освіти необхідно врахувати принципи і закономірності дидактики, оскільки логіка науки і логіка навчального предмета, що відображає цю науку, не тотожні: у них не збігаються ні цілі, ні шляхи реалізації. Формування наукових знань – одне з основних завдань школи. Знайомство учнів з новими науковими ідеями в популярній формі сприяє тісному зв'язку з життям, пробуджує пізнавальний інтерес, виховує творчий підхід до вивчення будь-якої науки.

Мета і завдання – з'ясувати підходи до формування ландшафтознавчих понять у шкільній географії, аналізуючи, як вони відображені у філософії та психології пізнання; довести необхідність пошуку методів їх формування в учнів для узгодження принципу науковості із доступністю змісту шкільного предмета, який має відображати сутність сучасної географічної науки.

Основна частина. А.С. Барков відзначав, що *“дати основи географічної науки – це означає перш за все, що зміст, який повідомляється учням, повинен бути науково достовірним і відповідати тому, що встановлено наукою; у ньому не повинно бути того, що вже залишено наукою”* (1948 р.) [2].

На думку А.І. Маркушевича, не слід навантажувати шкільну програму злободенним баластом, включаючи лише ті ідеї й відкриття, що переконливо пояснюють світ явищ, та одночасно вилучати застарілі дані для досягнення рухомої рівноваги.

В. Максаковський, вказуючи на значне відставання шкільного предмета від науки географії, наводить приклади висловлювань Д. Арманда *“вважає застій шкільної географії, що плететься за сучасною географічною наукою з відставанням на півстоліття”* (1965 р.), та І.П. Герасимова про предмет географію що *“застарів за змістом та методами викладання і тому не перебуває в числі фаворитів серед інших дисциплін”* (1972 р.) [15].

А.Г. Ісаченко та В.С. Преображенський, які констатують, що географія випускнику школи уявляється як громаддя корисних, але застиглих знань, а Ю.Г. Саушкін, Ф.Н. Мільков, Л.С. Абрамов, Б.С. Хорєв – відзначають, що в шкільній географії можуть мати місце різні точки зору, різні погляди, наукові гіпотези географічної науки. Серед дискусійних понять у географії називають: географічне середовище, навколишнє середовище, проблеми глобальних кліматичних процесів, економічного районування, ландшафтознавства, культурний ландшафт. На початку 70-х рр. Н.А. Солнцев вказував: *«Значним недоліком сучасної шкільної географії є її відставання від нових теоретичних ідей наукової географії. З багатьох*

* © Муніч Н.В., 2012

категорій природно-територіальних комплексів (ПТК), де основним є географічний ландшафт... Вчитель географії може на практиці познайомити учнів з різними категоріями найпростіших ПТК, з поняттям про їх будову, наявність зв'язків між компонентами. На цій основі буде легко перейти до ознайомлення з великими ПТК» [14].

У методологічній концепції шкільної географії зміст освіти має бути без сумнівів у достовірності, доведеності теорій, гіпотез, ідей. За Ю. Бабанським [1] у навчанні важливо забезпечити засвоєння не тільки наукових фактів, законів, теорій, а й основних тенденцій розвитку сучасної науки.

Для з'ясування підходів до формування ландшафтознавчих понять у шкільній географії ми дослідили праці О. Адаменка, Т. Александрової, М. Веклича, А. Григор'єва, Д. Голда, В. Кизими, А. Ласточкина, М. Міловідової, Н. Мукітанова, Е. Неефа, В. Пашенка, В. Преображенського, Г. Рудька, Ю. Тютюнника, Г. Швєбса та ін. Ці вчені – географи, методологи, психологи, філософи, які зверталися до теоретичних питань природознавства, геонومیї, географії, еніології, педагогіки, поведінкової географії застосовували природничо-загальноземлезнавчі, філософські, психолого-географічні та інші наукові інтерпретації поняття «ландшафт» з різним змістовим тлумаченням.

Ландшафт у загальній теорії Землі. Обґрунтовано нове розуміння науки про Землю як планету з акцентом на її біосферу в дослідженні Г. Рудька та О. Адаменка [13]. Аналізуються компоненти-ресурси (мінерально-сировинні, територіальні, земельні, водні, кліматичні, біологічні, енергетичні, рекреаційні). Для оцінки стану сучасних ландшафтів та їх динаміки суттєвою є інформація про природні процеси (рух літосферних плит, вулканізм і землетруси, епейрогенічні рухи; фізичне, хімічне і біогенне вивітрювання, робота вітру, поверхневих і підземних вод, льодовиків, морських вод; процеси карсту, зсувів, підтоплення і осідання). У цій роботі пропонуються сценарії розвитку техногенних ландшафтів, подолання кризових геоекологічних ситуацій.

Шкільна географія виконує роль єдиної навчальної дисципліни про Землю. Її науково-методологічними відповідниками вважають: 1) **геономію** – комплексну науку про Землю та її компоненти, що охоплює всі галузі знань про нашу планету, будучи в той же час не їх сумою, а узагальнюючою системою [10]; 2) **землеологію** – синтез наук про Землю, її походження та розвиток під впливом космічних і внутрішньоземних чинників, про геосферу з усіма оболонками (ядром, мантією, земною корою, геофізичними полями, рельєфом поверхні, ґрунтовним і рослинним покривом, гідросферою й атмосферою, тваринним світом, демосферою) і техносферою, що активно змінює природний стан, спричиняє безліч екологічних проблем, які треба вирішувати, щоб Земля й надалі залишалась осередком розумного життя у Всесвіті [3]; 3) **геотопологію**, структурну географію і загальну теорію геосистем. **Геотопологія** – загально-географічне вчення про місцезонаштування (геотопи) – відносно однорідні елементарні частини ландшафтного або ландшафтно-геоекологічного простору Землі. **Структурна географія** – наука про будову всього геоекологічного простору. Разом з геотопологією, даними про названі простори Землі структурна географія створює базу для конструювання **загальної теорії геосистем** та її застосування до вивчення об'єкта геолого-географічних наук [11].

У роботі І. Крутя стверджується, що геонімічний синтез враховує дані інших фундаментальних наук (фізики, астрономії, хімії, біології), завдяки чому займає центральне місце в природознавстві, ґрунтуючись водночас на геолого-географічних знаннях. Найважливішою складовою геонімії є загальна теорія Землі, концепція рівнів організації природних геосистем, зокрема специфічних геолого-географічних. Основними поняттями геонімічної теорії виступають природні тіла як матеріальні об'єкти з фіксованими просторовими межами, геолого-геоморфологічний простір, планетарний час, таксономія природних

систем, природні взаємодії (фізичні, хімічні, геолого-географічні), організація геосистем (речовинна, геотектонічна). У цьому контексті ландшафт має георечовинну організацію, його субстратом виступає речовина, організована на рівнях – **географічна організація** (активні геосистеми-ландшафти). Вчений пропонує блок-схему географічної організації, яка для формування ландшафтознавчих понять має безперечний пізнавальний інтерес (рис. 1):

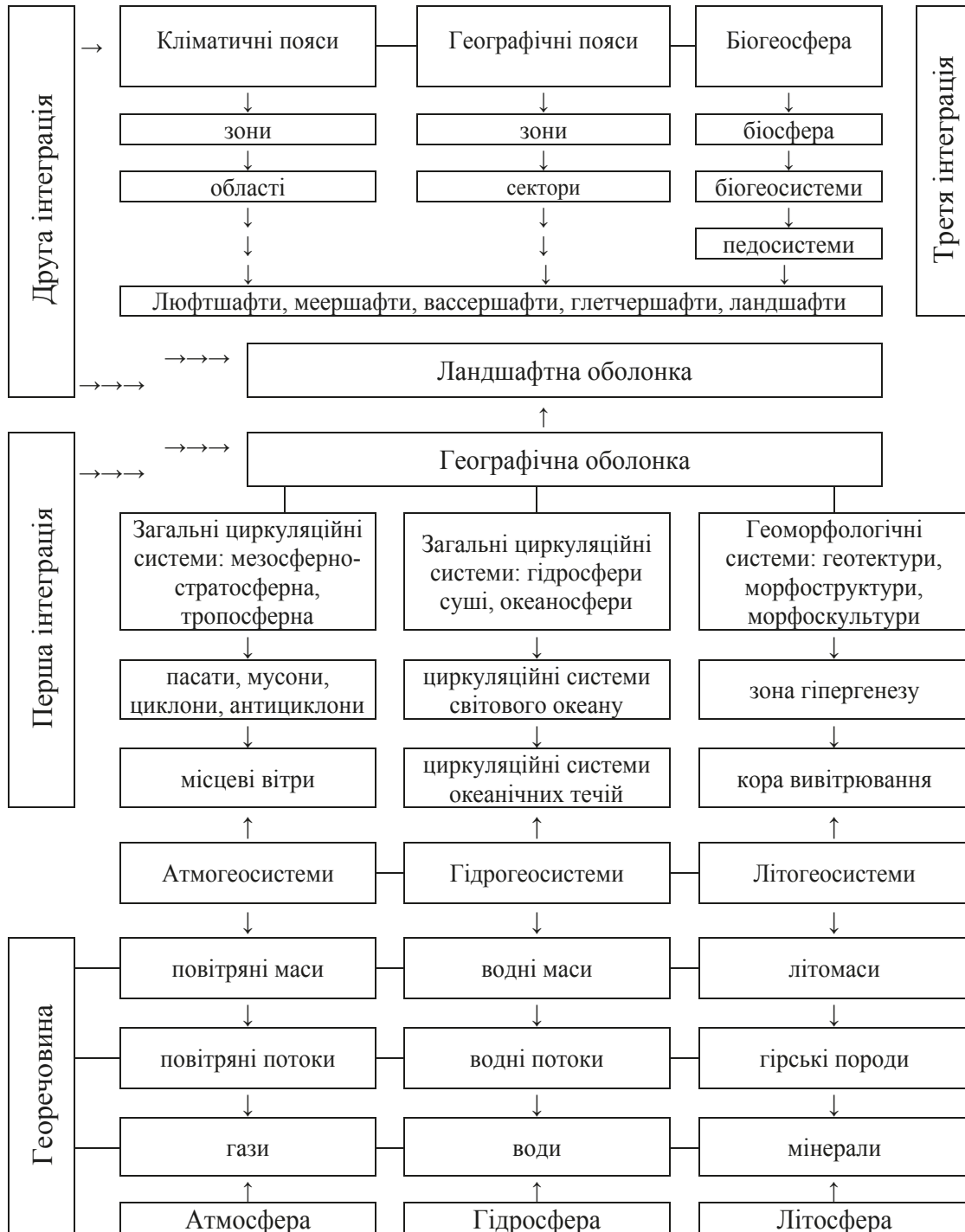

Рис. 1. Блок-схема географічної організації (за [10] зі змінами)

Свої методологічні побудови цей автор здійснює, аналізуючи географічні праці про сутність географічної (ландшафтної) оболонки, її розмірність, зміст, загальний і регіональний географічний аналіз, онтологічні пошуки об'єктів ландшафтознавства, трактування терміна

і поняття «ландшафт». І. Круть також «приземлив» компоненти географічної оболонки, одягнувши їх у геосистемне вбрання і увівши нові терміни: *географічна атмосфера, атмосфера-геосистема, метеогеосистема, кліматична організація атмосфери, елементарні кліматичні атмосферогеосистеми – люфтшафти (повітряні ландшафти); географічна гідросфера, гідросистеми, елементарні гідросистеми – вассершафти (водні ландшафти), меершафти (морські ландшафти)*; визначено такий вид географічної системи, як глетчершафти – складові кріосфери. Зауважимо, що не всі новації І. Крутя однозначно сприймаються теоретиками й практиками-ландшафтознавцями. На нашу думку, проаналізована праця суттєво доповнює понятійний арсенал ландшафтознавства і ще раз засвідчує існування розриву між рівнем теоретико-методологічних розробок і змістом навчальних географічних дисциплін в закладах освіти.

Аргументуються засоби визначення понять про об'єкт і предмет геонімії – єдиної науки про Землю в роботі А. Ласточкина [3]. Учений стверджує, що **об'єктним** потрібно вважати «ту основну частину різко диференційованого знання, яка сепаратно отримана окремими геолого-географічними дисциплінами (географією ґрунтів і людини, ботанічною географією, зоогеографією, кліматологією, гідрологією, інженерною і четвертинною геологією) та її розділами і містить відомості про вивчені спеціальними (різними) методами субстанційно відмінні об'єкти – геокомпоненти і геосфери» [11]. Загальна схема диференціації знань характеризується зменшенням їх обсягу в такій послідовності: об'єкт – предмет – характеристика – властивості предмета. Основним чинником диференціації єдиної науки про Землю є очевидна множинність об'єктів дослідження, пов'язана з відмінностями їх речовинного складу і динаміки. На підставі ґрунтовної характеристики предмета дослідження стверджується, що ієрархія об'єктів наук про Землю пов'язана з загальною схемою ієрархічної організації матерії. Інтегральним об'єктом географічної науки виступає **ландшафтна оболонка**. Географія характеризується категоріями простору, часу, руху. **Простір** у географії характеризується морфологічними і геометричними показниками, формами, розташуваннями. **Час** для географічних об'єктів – показник зміни їх станів, періоду формування, й розвитку (генезис, формування і стан ландшафту). Категорія «рух» означає переміщення потоків речовин, стоку, променевої і теплової енергії, меж ареалів географічних об'єктів. Категорії «ціле», «частини» розкриваються через поняття системи, її структури та елементів. Просторові виміри географічних об'єктів є найбільш стійкими порівняно з іншими.

Ландшафт у географічній формі руху матерії. Уявлення про географічну форму руху матерії покладено в основу визначення предметної сутності і наукового змісту географії, розв'язання її теоретичних, методологічних і прикладних питань. За А. Григор'євим [4], такою формою руху матерії є фізико-географічний процес, матеріальним субстратом якої є географічна оболонка Землі. Складниками форми руху названі окремі процеси, які відбуваються в структурних блоках цієї оболонки: поверхневій частині літосфери – геоморфологічний, атмосфері – кліматичний, гідросфері – гідрографічний, біосфері – ґрунтово-географічний, фітоекологогеографічний та зооекологогеографічний. Фізико-географічний процес підпорядковується специфічним закономірностям, зокрема ландшафтній зональності. Геоморфологічний та кліматичний блоки впливають на формування територіальних щодо первинної фізико-географічної оболонки, абіотичної за станом і стверджується, що ландшафтна оболонка розвинулась в межах фізико-географічної. А географічна форма руху матерії є взаємодією компонентів цієї оболонки, процес незворотних і поступових її змін.

В. Лямін [12] характеризує географічну форму руху матерії як специфічну взаємодію між водними географічними утвореннями гідросфери й елементами тропосфери. Атмосфера і гідросфера є носіями специфічного протиріччя і водночас умовами взаємного існування, їх єдності і розвитку, впливу на формування ландшафтів. Природною (фізичною) основою цього виступають процеси тепло- і вологообміну, які є чинниками формування особливих географічних об'єктів.

Кожній формі руху матерії притаманні специфічні закони, матеріальними субстратами яких є системи, що складаються з відповідних їм компонентів. В географічних системах, з властивими їм компонентами, відношення між географічними об'єктами є істотними, внутрішніми, стійкими, об'єктивними, притаманними лише даним системам. І лише в географічній оболонці, структурованій географічними системами, проявляються географічні закони і закономірності. Специфічними географічними є закони (закономірності) ландшафтної зональності, секторності на материках і в океанах.

Проблема географічного простору і часу, притаманних географічній формі руху матерії, є однією з найважливіших методологічних проблем географічної науки. У філософії вивчаються не конкретні форми простору і часу, а їх абстракції. Тобто, поряд з філософським трактування категорій «простір» і «час», можна визначати конкретні форми простору і часу, адекватні окремим формам руху матерії. Сутність і властивості географічного простору і часу ґрунтуються на матеріалістичному принципі єдності матерії, руху, простору і часу, знаннях про специфічну форму простору і часу, властиву географічним системам: взаємне розташування та послідовність виникнення їх структурних елементів. Географія і ландшафтознавство досліджують просторово-часові структури, ландшафтну сферу Землі в її історичному розвитку. Вивченням розвитку ландшафтів протягом геологічного часу займається палеоландшафтознавство [3]. Палеогеографічними дослідженнями підтверджується думка про формування індивідуальних рис ландшафтів у просторі і часі, що відрізняє їх від інших природних об'єктів.

Із аналізу місця ландшафту в географічній формі руху матерії методологічно обґрунтованим нам видається поява поняття *ландшафтогенезу* як одного з проявів існуючих у природі і суспільстві комплексних форм руху матерії. Він є носієм таких процесів: геогенез (формування верхньої частини земної кори), педогенез (грунтоутворення), біогеоценгенез (формування біокомплексу). Рушійною силою його є активний речовинно-енергетичний обмін, що відбувається в межах вертикального профілю ландшафту. Ландшафтогенез відіграє провідну роль в формуванні структури природно-територіальних комплексів в просторі і часі, у виконанні ним природних, соціально-економічних і культурно-освітніх функцій.

Ідея виділення географічної форми руху, що належить географам, досі залишається дискусійною. Однак, географічна (ландшафтна) оболонка, її структурна ланка – ландшафт як носії специфічної географічної форми руху матерії ландшафтогенезу повинні займати відповідне їм місце в змісті географічної освіти на різних навчальних рівнях, слугувати методологічним підґрунтям формування ландшафтознавчих понять у шкільних курсах географії.

Людина в ландшафтних порядках буття. У філософській літературі розвиваються уявлення про ландшафтну самодетермінацію, яка є організуючою функцією ландшафту щодо причинних взаємодій, які його зумовлюють. Стверджується, що *«ландшафтність ідентифікує впорядкованість, яка підтримується через сизигійні (парні, об'єднані) відношення відповідності ландшафтних компонентів. Людина постійно перебуває в ландшафтних порядках буття, впливає на них, відчуває його вплив на свій внутрішній світ, духовне життя»* [7]. Ландшафтність, на думку В. Кизими, проявляється в тому, що *«людина є частиною (актуальною чи віртуальною) структур астрономічних, планетних, таких як магнітосфера, атмосфера, гідросфера, літосфера, біосфера, ландшафтна оболонка, ландшафт. Людина цікавить сама себе, її життя і місце в ландшафтній тотальності світу. Ландшафт своїми впливами адекватно представлений в тілесній оболонці. Сукупний ландшафтний вплив на людину в тому, що вона залежить від ландшафтності, від її характеру залежить характер ландшафтних впливів»* [7]. Це суголосно ідеям І. Канта, географа, засновника німецької класичної філософії, про саморозвиток природи, про те, що *«людська історія можлива тільки як прояв певного плану природи»*. І. Кант переконував, що *«суб'єкт пізнає, визначає спосіб пізнання і контролює предмет пізнання»*. Пізнання не є спогляданням, а конструюванням предмета, предмет не є вихідним, а кінцевим продуктом пізнання [8, 9]. Відносини людини і ландшафту буття мають інформаційний характер, а особливістю є те, що *«ландшафт кодує людину своїми*

порядками» [7] Водночас людина створює культурний ландшафт, який відповідає ландшафтним порядкам свого мислення. Узагальнюючи, В. Кизима відзначає: «*все, що відбувається в світовій ландшафтності, є різноманіття процесів, які завжди знаходяться у сизигійній відповідності один до одного, а тому в своїй сукупності є одним і тим же буттям*» [7].

Людина свідомо відображає ландшафт, його риси і властивості в своєму суб'єктивному сприйнятті через ландшафтну наукову діяльність, експедиційні дослідження, туристські маршрути, картографічні моделі – образи, поезію і прозу. Існує, **ландшафтний характер пізнання** (підкреслено нами – Н. М.), що є суттєвим у ландшафтному мисленні, у формуванні ландшафтознавчих понять і категорій при вивченні навчальних географічних дисциплін.

Тоталогія ландшафту. Ця тема розглядається в роботах В. Кизими [10], Ю. Тютюнника [16]. Тоталогія – філософсько-методологічний напрям, який розглядає дійсність як таку, що постійно поновлює свій склад, функції і відношення, але зберігає свою єдність, цілісність (тотальність). Тоталогічний ландшафт уявляється як «*гетерогенна органічна цілісність, яка в своїй внутрішній неоднорідності, якісній роздрібненості, невичерпності і динамізмі не зводиться до звичної евклідової точки..., є співвідносним і з географічним універсумом, і з будь-яким природним, соціальним і духовним багатоединим об'єктом*» [6]. Загальними властивостями ландшафту визначено: диверсизацію, перспективність, сизигію (співучасть). Диверсизація розтлумачується як прояв різномасштабності ландшафту, якісної різноманітності ландшафтних взаємодій у межах інваріанту. Це дає змогу, наприклад, розкривати тотальний культурний ландшафт через духовний ландшафт, театральний ландшафт, науковий ландшафт, політичний ландшафт тощо [6]. Властивість перспективи проявляється в тому, що кожний елемент ландшафту перебуває в іншому положенні стосовно ландшафту як цілого, суб'єкти тоталогічного ландшафту виявляються унікальними, індивідуальними, поняття «ландшафт» має суб'єктивний характер. Сизигія, як властивість тотального ландшафту, проявляється у відповідності компонентів тотальності один до одного, взаємному впливі, що обумовлює «самодетермінацію ландшафту» як цілого і його структурних елементів. У такому аспекті тоталогія ландшафту понятійно і змістово поповнює теорію і методологію ландшафтно-географічних досліджень, має дидактичний інтерес для навчального процесу.

Психологія і географія. Поведінкова географія розвинулась як галузь знань і фундаментальних досліджень та виникла як порубіжна дисципліна між психологією і географією. Серед публікацій, присвячених поведінково-географічній проблематиці, варто відзначити оригінальну працю Д. Голда [5]. У ній розкривається багатовимірність нового наукового напрямку в гуманістичній географії і в науках про **поведінку в просторі** (соціології, соціальній психології, естетиці, фізіології, біоетиці, етології, семіотиці, екології). Цей науковий напрям виник як «біхевіоризм» – наука про поведінку, «поведінковість», дослідження особливостей поведінки людини в різноманітних вимірах навколишнього середовища. Інші автори цей напрям називають когнітивним біхевіоризмом, сприйняттям середовища, психогеографією, географією уявлень, географією сприйняття, етнографією.

Поведінкова географія розглядає проблеми поведінки людини в географічному середовищі. Вона охоплює важливі територіальні, геоекологічні, соціально-економічні виміри, що включають логічну сутність географічного сприйняття і мислення.

Відомо три основних протиріччя, дихотомії географічного мислення: образ – логічна схема, загальне – унікальне, територія – населення. Сутність першої виражається в двох тенденціях розвитку географії: а) художньо-країнознавчої, започаткованої Страбоном, котрий вважав Гомера основоположником наукової географії; б) статистико-картографічної, яка розвивалась від Ератосфена – Птолемея. У першому випадку для показу місця, країни створюється їх образ, синтезуються територіальні компоненти, виявляються закономірності і взаємозв'язки, що знайшло вияв у напрямі, відомому як географічний детермінізм, і відображено в працях К. Ріттера. У другій тенденції домінує чітка схема, точна характеристика місця, країни. Якщо К. Ріттер розглядав людину як дзеркало території, то О. Гумбольдт досліджував сприйняття картин природи, фізико-географічних явищ. Обоє цих вчених вважають фундаторами сучасної географії.

Другу дихотомію відображають роботи В. Кристаллера і О. Льюша (теорія центральних місць, ринкові зони, ідеалізовані економічні ландшафти), і П. Хартшорна (теорія унікальних місць).

У дихотомії «населення – територія» – орієнтація на територію з урахуванням діяльності людей. Загалом географічне пізнання відбувається за схемою: образ → логічна схема, унікальне → загальне, діяльність → простір.

Тематики поведінкової географії є роботах Є. Зябловського, Л. Мечнікова, В. Семенова-Тян-Шанського. Останній вважав географію образотворчою наукою, «наукою зорових уявлень, зорової пам'яті». На його думку, *«географія йде переважно інтуїтивним шляхом, що особливо ріднить її з мистецтвом, але в той же час це не заважає їй встановлювати наукові закони, які за точністю не поступаються законам фізики»*. Створення образів, які індивідуально і специфічно сприймаються, – одна з провідних ідей поведінкової географії.

Таким чином, поведінкова географія вивчає взаємовідносини людини і навколишнього його середовища із застосуванням біхевіористського підходу. Пояснення просторових аспектів поведінки ґрунтується на аналізі когнітивних процесів, які лежать в основі поведінки. Сутність підходу складає: 1) подвійність простору – об'єктивність, яка змінюється, і «поведінкове середовище», яке відображається в свідомості; 2) кожний індивід формує своє особливе соціальне і фізичне середовище і саме на неї реагує; 3) надмірність можливої психологізації нівелюється аналізом оцінки впливу на поведінку соціокультурних факторів; 4) міждисциплінарний характер поведінкової географії (психологія, соціологія, антропологія, архітектура, ландшафтознавство, планування ландшафту, геоекологія, педагогіка).

Виділимо ті положення поведінкової географії, які мають суттєве значення для формування ландшафтознавчих понять [5].

Просторова інформація і сприйняття. Стимулами є зовнішні подразники фізичної природи, які поставляють інформацію до органів чуття і стимулюють реакцію підсвідомого сприйняття об'єктів у мозку. Просторова інформація – сукупність подразників, через які індивід навчається тому, що стосується структури і організації простору, містить територіальні компоненти про розташування і тривалість явищ. Кут огляду в людини близько 150°. Зір здатний встановлювати вертикальність і горизонтальність розташування об'єктів, положення стосовно лінії горизонту, сприймати віддаль і глибину простору.

Когнітивна (мисленева) карта формується у дітей під впливом психічних факторів особливо активно в перші 15 років; пізніше виникає здатність орієнтуватися в межах свого просторового оточення шляхом активного освоєння території, через вплив соціальних і культурних факторів.

Осягання простору, територіальність – це мотивовані пізнавальні і поведінкові структури, пов'язані з правом власності. Так, особистісний простір – територія, межі якої не можуть порушуватися іншими людьми. Однією з центральних проблем поведінкової географії є відношення індивіда до території і середовища місця, створення його образу.

Образ ландшафтів, їх споглядальні картини. Символічні ландшафти, їх символічні значення проявляються в трьох аспектах: I – виділяються фактичні значення і висловлювані значення, які є характеристиками ландшафтів; II – умовні значення, які досягаються шляхом розпізнавання відомих символів і алегорій; III – визначення сутності значень, принципів відбору сюжетів, їх пояснення.

Образи району. Район – одне із основних понять в географії. Виділення районів є способом пізнання простору. Поняття району має смисловий зміст; стереотипні уявлення про райони характеризуються як постійні. За показниками привабливості районів складаються ізолінійні карти поверхні сприймання [5].

Поняття як форма теоретичного узагальнення відображають рівень розвитку науки і освіти. Теоретико-методологічний аналіз шляхів формування понять і термінів спирається на такі положення:

- поняття є відображенням реальних процесів і явищ, об'єктів. Водночас вони є також своєрідною формою відображення. Тому дослідження шляхів і способів формування понять є особливим видом наукової діяльності, яка вимагає знання властивостей і закономірностей еволюції досліджуваних об'єктів, а також структури і функціонування наукової мови;
- наукова мова (і мова ландшафтознавства) є певною системою – відкритою, стійкою, здатною до змін і пов'язаною з мовами інших наук, сферами виробничої, освітньої і культурної діяльності;
- понятійно-термінологічний апарат науки є активним засобом отримання нових знань, участі у вирішенні теоретико-методологічних і суспільних проблем.

Поняття і терміни ландшафтознавства склалися в цілісно структуровану систему. Цій системі притаманна функціональна цілісність, яка забезпечується певною групою, плеядою взаємопов'язаних термінів і понять; система здатна до саморозвитку, зростання, саморегуляції, проникнення в інші термінологічні системи, змістово і якісно змінюватися. Ландшафтознавчі поняття, як фундамент шкільної географії у школі, мають бути присутніми у змісті географії і еволюційно оновлюватися в залежності від змін в географічній науці.

Список використаних джерел

1. Бабанський Ю.К. Оптимизация процесса обучения. / Ю.К. Бабанський.–М., 1977. – С. 33.
2. Барков А.С. Вопросы методики в истории географии / А.С. Барков. – М., 1961. – С. 129.
3. Веклич М.Ф. Основы палеоландшафтоведения / М.Ф. Веклич. – К., : Наук. думка, 1990. – 192 с.
4. Григорьев А.А. Закономерности строения и развития географической среды / А.А. Григорьев – М. : Наука, 1966. – С. 15–22
5. Голд Дж. Психология и география: основы поведенческой географии. – М. : Прогресс, 1990. – 304 с.
6. Кизима В.В. Тоталлогия ландшафта // Ландшафтогенез – 2000: Філософія і географія. Проблеми постнекласичних методологій. – К. : Центр гуманітарної освіти НАН України, 1990. – С. 8–10.
7. Кизима В.В. Человек-субъект или объект ландшафтных преобразований // Людина в ландшафті ХХІ століття: Гуманізація географії. Проблеми постнекласичних методологій. – К., 1988. – С. 8–11.
8. Кремень В.Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції : підруч. / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн. – К. : Книга, 2005. – 528 с.
9. Кремень В.Г. Філософія: Логос, Софія, Розум : (підруч. для студ. вищ. навч. закл.) / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К. : Книга, 2006. – 432 с.
10. Круть И. В. Введение в общую теорию Земли. Уровни организации геосистем. / И. В. Круть. – М. : Мысль, 1978. – 367 с.
11. Ласточкин А.Н. Системно-морфологическое основание наук о Земле (Геотопология, структурная география и общая теория геосистем). / А.Н. Ласточкин – СПб., 2002. – 762 с.
12. Лямин В.С. География и общество. Философия и социологические проблемы географии. – М. : Мысль, 1978. – 309 с.
13. Рудько Г.І. Землелогія. Еколого-ресурсна безпека Землі. / Г.І. Рудько О. М. Адаменко. – К. : Академпрес, 2009. – 521 с.
14. Солнцев Н.А. Ландшафтоведение и школьная география... / Н.А. Солнцев, И.В. Васильева // Вопросы географии, – 1971. – №86. – С. 16–23.
15. Максаковский В.П. Научные основы школьной географии. / Максаковский В.П. – М. : Просвещение, 1982. – 96 с.
16. Тютюнник Ю.Г. Тоталлогия ландшафта / Тютюнник Ю.Г. – К. : Центр гуманитарного образования НАН Украины, 2002. – 122 с.

The article analyses semantic aspects of forming the landscape concepts the article in the context of science about the Earth, its philosophical, psychological and geographical interpretation

Key words: *general theory of the Earth, geonomiya, landscape totalogy, psychology and geography, landscape appearance, spatial information and perception.*